

התווך הימי ככלי לחיזוק הסכמי אברהם והברית מול איראן

יובל אילון | 21 במאי, 2023 | גיליון 1728

הצעת חוק בנושא גיבוש אסטרטגיה ימית להתמודדות עם איום הטרור הימי במזרח התיכון, המוגשת בימים אלו בקונגרס האמריקאי, הינה הזדמנות נוספת להבנת התווך הימי, כמרכיב משמעותי באסטרטגיה הלאומית להתמודדות עם האיום האיראני.

חשיבותו של המרחב הימי מתעצמת בעשורים האחרונים, וזאת ממגוון סיבות: חלקו של המרחב הימי בסחר העולמי והמדינתי גדל, ולמעשה כלכלת העולם "נוסעת בים"; רכיב "הכלכלה הכחולה" גדל בשל מצוקת שטחים ביבשה והתפתחויות טכנולוגיות המאפשרות ייצור מזון; הפקת אנרגיה; העתקת תשתיות חיוניות לאיים מלאכותיים. כתוצאה מהצורך בתשתיות תקשורת מהירות יש גם שימוש הולך וגובר בתשתיות הולכת תקשורת תת מימיות.

בה בעת, מרחבי הים וחופש השייט בהם הינם זירות לאתגרים ביטחוניים. באזור המזרח התיכון, איראן ושלוחיה הם המאתגרים את חופש השייט במרחבי הים - בים האדום, בים הערבי ובמפרץ הפרסי, ובעת הנוכחית מתרחבת פעילותם גם לים התיכון. אתגרים אלה כוללים פגיעה באניות או במתקני תשתית ימיים באמצעות כלי שייט או כלי טייס בלתי-מאוישים, שימוש במוקשים ימיים וירי טילי ים-חוף לסוגיהם נגד מטרות ימיות, לצד השתלטות של כוחות איראניים על אניות המובילות אנרגיה באזור המפרץ הפרסי, כאמצעי לחץ על חברות ומדינות.

הצעת חוק שהוגשה לקונגרס האמריקאי קוראת ליצירת אסטרטגיה ימית, שתכלול ברית למתן מענה לטרור הימי במזרח התיכון. הצעה זו קשורה בצורך לכונן ברית אזורית במזרח התיכון בין מדינות שתוכלנה במסגרתה להמשיך ולפעול למימוש אינטרסים אמריקאיים - גם כאשר הקשב של ארצות הברית נודד לאזורים אחרים בעולם, בעיקר למזרח הרחוק.

לישראל עשוי להיות תפקיד חשוב במימוש אסטרטגיה זו. 'הסכמי אברהם', לצד העברת שיתוף הפעולה הצבאי אמריקאי-ישראלי מהפיקוד האירופאי (EUCOM) לפיקוד המרכז (CENTCOM) מאפשרים לישראל להפוך שחקן מרכזי ביצירת ברית ימית, שתובל על ידי הצי החמישי ומפקדתו בبحריין. מפקד הצי החמישי, תת-אדמירל קופר, מוביל בשנתיים האחרונות תהליך שנועד לחזק בריתות בין המדינות הנמצאות במרחב אחריותו, לצד חיזוק בניין כוח בתחום "הבלתי-מאוישים הימיים", כמתן מענה לאיומים המתגברים על חופש השייט במרחב.

וישראל עצמה משקיעה מאמצים רבים: בחיזוק הקשר ושיתוף הפעולה עם הצי החמישי ועם המדינות באזור.

הצי הישראלי, לצד גורמים מדינתיים ישראלים נוספים המהווים כולם "שחקנים" במרחב הימי, הם גורם מפתח ביצירת ברית משמעותית, בה התווכח הימי הינו המאפשר והמייצב של ברית שכזו, וזאת בשל ייחודיותו של מרחב זה ואופי הפעילות של ציים מלחמתיים. שילוב ישראל בברית זו, יהיה בו משום מימוש של דיפלומטיה ימית - אחד מתפקידיו המסורתיים של צי ימי מלחמתי כפי שציין פרופ' שאול חורב בספרו **המרחב הימי, אסטרטגיה ימית ומה שביניהם** (מערכות, 2021). מדובר במגוון רחב של פעילויות ימיות בימי שלום, שמטרתן השפעה על התנהגותה של מדינה אחרת. צי מלחמתי יכול להפליג בחופשיות בים הפתוח, להשתתף בפעילויות הומניטריות, פעילויות של סיוע בחיפוש והצלה ופעילויות נוספות בשיתוף ציים נוספים במרחב, לערוך פעילות מבצעית במים בינלאומיים ולשתף פעולה עם ציים אחרים בחתימה נמוכה, וכן להפעיל מבצעים אוויריים ויבשתיים מהים.

לשפה המשותפת לימאים בציים השונים יש מאפיינים ייחודיים, המאפשרים פיתוח שיח בין ימאים מלאומים שונים, גם כאשר אין קשרים דיפלומטיים רשמיים בין המדינות. זאת משום שבטיחות השייט ואופי המשימות בים גוברים על המכשולים הדיפלומטיים הקיימים תאורטיקן הבריטי קן בות' (Ken Booth), ציין שבעה מאפיינים של צי מלחמתי, הבאים לידי ביטוי בניהול דיפלומטיה ימית: רב- תכליתיות, יכולות שליטה, נידות, יכולת הקרנת עוצמה, יכולת גישה, סימבוליות וכוח שהייה ארוך במרחב. כל אלה רלבנטיים לחלקה האפשרי של ישראל בברית ימית אזורית.

דיפלומטיה ימית שיתופית ובניית קואליציות יעבירו מסר של אחדות בין השותפות בברית תוך חיזוק התחייבויות מדינתיות. היתרון בפעולה בים הוא בכך שניתן לבנות שיתופי פעולה מבלי להגיע לטריטוריה של מדינה ריבונית, אלא במים בינלאומיים. כך יתחזק האמון בין כלל השותפים. בים האדום פועלת כבר מספר שנים קואליציה, המאגדת מספר מדינות ערביות הפועלות למניעת פגיעה בחופש השייט בים האדום, בעיקר על ידי הכוחות החותים בתימן.

לצי הישראלי ולזרועות אחרות של צה"ל, עשוי להיות תפקיד משמעותי בבניית תמונה ימית - איסוף נתונים ובניית התמונה הימית והאווירית במרחב של כלל הכוחות הפועלים, לרבות אזרחים וכוחות צבאיים או סמי-צבאיים, הפועלים מעל ומתחת למים במרחבים הרחוקים והקרובים. כך עשויה ישראל לסייע בסיכול, שיבוש ונטרול איומים נגד מטרות בים או מהים. בנוסף, ישראל יכולה להפעיל כפייה ומבצעי אילוף ימיים - פעילות ימית המיועדת להכריח את היריב לעשות דבר מה בניגוד לרצונו או להפסיק פעילות שהוא מבצע באמצעות כוחות ימיים. יכולת זו הופגנה על ידי הצי הישראלי בשנים האחרונות. אליה עשויים להתווסף מבצעי הרתעה ימיים, שמטרתם להרתיע את היריב מביצוע פעולות בתווך הימי ובכלל.

זאת ועוד, הצי הישראלי מחזיק במגוון רחב של כלי שייט, יכולות ויחידות אשר יכולים לפעול במגוון רחב של כוחות משימה, החל ממשימות הומניטריות, משימות לווי ואבטחת חופש שייט

באזורים מאוימים, דרך משימות של בניית תמונה או איסוף מודיעין, ועד משימות של סיכול פעילות טרור ימי והברחת אמל"ח. הפעלת הכוחות הימיים יכולה להיות בחתימה גבוהה או בחתימה נמוכה, בשיתוף ציים מציים שונים בים התיכון, בים האדום ובמקומות נוספים. כל אלה רלבנטיים מאוד, כמובן, להתמודדות עם האיום מצד איראן ושלוחיה.

מדינת ישראל, בדגש על צה"ל בכלל וזרוע הים בפרט, עשויה להיות שותפה משמעותית בברית הימית הזו הן בשל יכולותיה הצבאיות בתחומי המודיעין והפעלה של כוחות על-מימיים ותת-מימיים, והן בשל ניסיונה הרב בשנים האחרונות בפעולה בתווך הימי. התעשיות הביטחוניות של מדינת ישראל נמצאות בחזית הטכנולוגיה בנושאים ימיים שונים ומגוונים, היכולים להרים תרומה חשובה לברית ימית שכזו. השתתפות בברית תספק הזדמנות להמשיך ולפתח יכולות אלו.

על ישראל לנצל את נכסיותה לארצות הברית ולמדינות האזור, בהקשר המענה לאיומים השונים על חופש השייט, בעיקר במרחבי הים הסמוכים למדינות הים האדום, הים הערבי והמפרץ הפרסי. הצעת החוק האמריקאית עשויה להיות בסיס לפיתוח העיסוק בתווך הימי בכלל והדיפלומטיה הימית בפרט ככלי משמעותי בהתמודדות עם האתגרים שמציבים איראן ושלוחיה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט